

Світлана Добрусіна

## ПРОФІЛАКТИКА І ТРИВАЛЕ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

**У** повоєнні роки при відділі консервації документів ДПБ (тепер - Російська Національна бібліотека (РНБ)) було створено сектор профілактики і тривалого збереження, який здійснював профілактичну дезінфекційну обробку книг та документів, підтримував температурно-вологісні режими у сховищах і фізичну цілісність документів, зокрема проводячи палітурні роботи.

Тепер виконуються: дезінфекційно-гігієнічна обробка; масове опрацювання і стабілізація шкіри; позабібліотечне та індивідуальне опрацювання.

Періодично знепилюються основні й допоміжні фонди (в середньому бригада з 12 - 14 осіб за рік обробляє понад 1 млн. екземплярів книг і документів). Звичайно, цього недостатньо, проте, з урахуванням з шомісячних санітарних днів, становище стабілізується.

Сектор, у разі необхідності, усуває наслідки аварій, що періодично спричинюються неполадками в системі тепло- і водопостачання, сезонними коливаннями рівня ґрунтових вод та ін. За останні три роки таких ситуацій виникало небагато і їх успішно долали співробітники сектора і фондів. Своєчасні просушка, дезінфекція, прасування та ремонт пошкоджених екземплярів дають змогу мінімізувати втрати.

Регулярно здійснюється нагляд за кліматичним режимом збереження документів - як у головному приміщенні РНБ, так і в її філіалах; вживаються термінові заходи для ліквідації осередків плісняви. І все ж не всюди температурно-вологісні режими відповідають стандартам, бо приміщення непридатні для їх дотримання.

Великі надії покладаються на новий корпус (введення передбачено в 1995 - 1996 рр.). Тоді стане реальним підведення нової наукової бази при збереженні документів, можливими застосування нових дезінфекційних камер масової обробки документів, використання менш токсичних для персоналу дезінфікуючих розчинів і сучасних технологій фазового збереження, установка спеціалізованого вентиляційного і кондиціонуючого обладнання.

У секторі вже розпочато наукову роботу, спрямовану на отримання характеристики існуючої в нинішніх умовах збережуваності документів РНБ. Це дасть змогу прогнозувати тривале збереження щодо якісних показників матеріалу документів (головне - паперу), створити теоретичну базу для впровадження сучасних методів збережуваності документів, знайти науково-обґрунтований підхід до процесів масової консервації.

Коливання температурно-вологісного режиму, як відомо, негативно впливають на збереження книг і документів та відхилення його від норм. Обстеження кліматичних режимів у сховищах РНБ протягом тривалого часу дасть змогу виявити особливо неблагонадійні дільниці та простежити їх вплив на якісні характеристики матеріалу документів і вжити конкретні заходи з

нормалізації умов збереження, уповільнити процеси природного старіння документів, виготовлених з рослинних напівфабрикатів, видати рекомендації з поліпшення кліматичного режиму.

Як показує практика, необхідні параметри повітряного середовища при збереженні документів підтримувати складно, і причини тут різні. Це і непридатність будівель; брак засобів і можливостей для їх реконструкції та забезпечення їх сучасним вентиляційно-кондиціонерним обладнанням; несвоєчасна заміна водо- і теплопровідних комунікацій, що спричинює аварії; вихід з-під контролю параметрів повітряного середовища; несвоєчасність заходів, спрямованих на підтримання режиму збереження; погіршення екологічних умов навколишнього середовища.

У разі відхилення параметрів повітря від нормативних показників відповідно відхиляється від оптимальної рівноважної вологість паперу. Сухе й тепле повітря сприяє зміщенню рівноваги, і матеріали документів дедалі висушуються. В процесі досушки відбувається дегідратація, гідрофільні властивості падають. Вільні полярні гідроксильні групи целюлози на поверхні мікрофібрил волокна взаємно насичуються після видалення адсорбційної води і утворюють міцні водородні зв'язки. Так відбувається гідрофобізація. Пересушка спричинює ламкість паперу; через надмірне видалення води з клітинних стінок волокна втрачають еластичність і гнучкість.

Коливання кліматичних умов спостерігаються і в сховищах РНБ. Крім визначення звичайних характеристик паперу, науковий інтерес становлять також дослідження структурних змін паралельних зразків паперу документів, що зберігаються тривалий час у різних умовах. Першим і доволі ефективним кроком у цьому напрямі є мікроскопічне дослідження композиційного, фракційного, морфологічного складу зразків, що дає змогу пояснити зміни якісних показників паперу документів залежно від умов збереження.

Для дослідження використовувалися малоцінні зразки паперу однакових екземплярів документів, що тривалий час знаходилися в різних сховищах (н/м 15 років).

Визначалися такі фізико-механічні показники зразків паперу документів: вологість; маса 1 кв. м; товщина; об'ємна маса, розривна довжина, подовження до розриву; опір зламу (показник найбільшої чутливості до коливань температур, вологості); РН водної витяжки.

Зіставлення результатів досліджень, характеристик матеріалу документів з урахуванням часу видання і збереження, особливостями композиційного складу з кінетикою штучного старіння друкованих паперів дозволить спрогнозувати орієнтовну довготривалість збереження великих груп документів РНБ залежно від умов їх зберігання. \*

\* В основу цих статей рубрики покладено доповіді, виголошені на конференції.